

İNSANÎ DEĞERLER ve
İNSAN HAKLARI
SEMPOZYUMU

31 Ekim 2014

T.C. MARDİN VALİLİĞİ

T.C.
MARDİN VALİLİĞİ
KÜLTÜR YAYINLARI

Kültür Konseyi Adına Editör
Dr. Metin Eriş

Kitap Tasarımı
Enes Teslim

Artı Değer Ltd.Şti.

1. Baskı
Şubat 2015
İstanbul

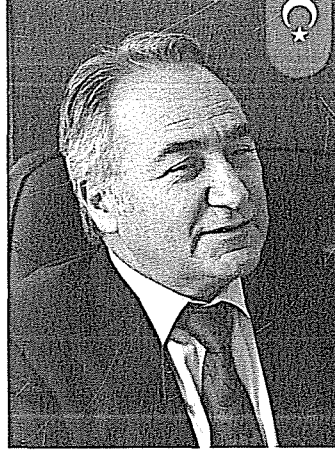
ISBN: 978-605-149-713-6

Baskı - Cilt
Seçil Ofset

100.Yıl Mah. Matbaacılar sitesi
4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul
Tel: 0212 629 06 15 - www.secilofset.com

**Tüm hakları
Mardin Valiliğine aittir.**

İslâm'ın
İnsan Anlayışı ve
İnsan Hakları

**Prof. Dr.
HASAN ONAT**

1957'de Çankırı'nın Eldivan ilçesinde doğdu. Aynı yerde ilkokul tahsilini tamamladı. Ortaokul ve liseyi Parasız Yatılı olarak Yozgat'ta okudu. 1974'de Yozgat Lisesi'ni bitirdi. 1979'da A.Ü.İlâhiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra aynı fakültede İslâm Mezhepleri Tarihi Kürsüsü'ne asistan olarak girdi. "Emeviler Devri Şii Hareketleri" isimli teziyle, 1986'da "Doktor" ünvanını aldı. 1987'de yardımcı doçent, 1989 tarihinde "Doçent," 5 Ağustos 1995'te de Profesör oldu. 1993 yılında, Londra ve Manchester'de, sahası ile ilgili araştırmalar yaptı. 1994 yılında Roma Gregoriana Üniversitesi Misiology Fakültesi'nde, misafir öğretim üyesi olarak dersler ve seminerler verdi. 1999-2002 tarihleri arasında, Gâzi Üniversitesi Çorum İlâhiyat Fakültesi Dekanlığı yaptı. Halen Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı başkanlığını yürütmekte ve İslâm Mezhepleri Tarihi, Çağdaş İslâm Akımları ve Günümüz İslâm Dünyasında Dinî Akımlar derslerini okutmaktadır. "Emeviler Devri Şii Hareketleri" (Ank.1993), "Yirminci Asırda Şiiilik ve İran Devrimi" (Ank.1996), "Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci" (Ank. 2003) gibi basılmış eserleri ve İslâm Mezhepleri, Şiiilik, Alevilik, Din Anlayışı, Küreselleşme gibi konularda çok sayıda makalesi vardır. Ayrıca, 1986-2011 yılları arasında, Türkiye'nin Sesi Radyosunda haftalık programlar yaptı. İngilizce, Arapça ve Farsça bilmektedir.

İnsan, evrenin en muhteşem varlığı... Tanrı insanı en güzel şekilde yaratmış; beşerî plânda yaratıcı yetilerde donatmış; akıl ve hür irade gibi iki üstün nimet vermiş... İnsan, “insan olmak” üzere yaratılmış bir varlıktır. Din, insanın insanca yaşayabilmesi için gerekli olan temel ortak paydayı kazandırır. Vahiy, en temelde akla destek olsun diye vardır; din insan içindir. İnsan, dinden de yararlanarak, öncelikle adâlet temelli, yüksek güven kültürünün etkin olduğu bir dünya yaratarak kendini inşa etmek durumundadır. İslâm, Hz. Muhammed’e gelen vahyin Kur’an’daki kurucu ilkeleri etrafında oluşan bir dindir. Bu bağlamda İslam, bir “insan olma” ya da “iyi / kâmil insan olma” projesidir. Aklını etkin kullanabilen insan, vahyin diriltici ve uyarıcı ışığından yararlanarak enerjisini sâlih amele dönüştürür ve değer üreterek kendini inşa edebilir.

Konumuz İslâm ve İslâm’ın “insan” a bakışı olunca, öncelikle bir tespitle bulunmak gerekecektir: İslâm dünyası, son iki asırdır, tarihinin en karanlık çağlarını yaşamaktadır. Müslümanlar medeniyet yarışının dışında kalmışlardır. Müslümanların yaşadığı her yer, adeta kan gölü gibidir; Müslüman Müslümanı öldürmektedir. İnsan hakları ihlallerinin en fazla olduğu yerlerde Müslümanlar yaşamaktadır. Pek çok yerde temel hak ve özgürlüklerden söz edebilmek pek mümkün değildir. Bir Müslüman olarak, Müslümanların içinde buldukları durumdan memnuniyet duyabilmek, işin gerçeği, biraz zordur. Bu durumu kader olarak görmek, kaderle izah etmeye kalkışmak pek mümkün olmayacağına göre, sebepler üzerinde düşünmek ve içine sürüklendiğimiz olumsuzlukların arka plânını anlamak gerekmektedir. Bu sebepten, insan hakları ile, temel hak ve özgürlüklerle ilgili, “bunlar esas itibarıyla İslam’da mevcut” tarzındaki yaklaşımların, doğru olsa bile, pek de inandırıcı olmayacağını düşünmekteyiz. Üstelik, Müslümanların kendi

geçmişleri ile ilgili algının da, doğru bilgiden çok, bir tür “geçmişî kutsallaştırma” diyebileceğimiz türde, duygular ve menkıbeler üzerinden inşa edildiğini; tarihin inşa edilmiş bir söylem olduğu konusunda bir farkındalık bulunmadığını; geçmiş ile inşa edilmiş tarihin birbirine karıştırıldığını görmek hiç de zor değildir. Ayrıca maziye yakışmayan bir durumda olanların, geçmişle övünme hakları olmaz. Bizim amacımız, savunmacı bir yaklaşımla olup bitenleri akla uygun hâle getirmeye çalışmak değil; hem mevcut durumu kendi gerçekliği içinde doğru anlamak, hem Kur’an’ın kurucu ilkeleri etrafında oluşan İslâm’ın “insan” a bakışını doğru tespit etmek, hem de hangi bakımlardan, niçin ve nasıl “insan”ın gözden kaybolduğuna dikkat çekmektir. Şayet bir din anlayışının özünde insan buharlaşırsa, din iktidarların fitrata aykırı uygulamalarını meşrulaştıran güçlü ve çok tehlikeli bir araca dönüşebilir.

İslâm’ın mükemmel bir din olduğu hususunda hiç kuşku yoktur. Ancak böyle bir söylem sorunları ve kaynaklarını anlamayı kolaylaştırmadığı gibi, sorunların göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Olup biteni dış güçlerle, komplolarla izah etmeye kalkışmak en kolay, en ikna edici yol olarak görülebilir. Aranılan “günah keçisi” bulunmuş olur. Bu ise sorunların derinleşmesinden, sorumluluk bilincinin körleşmesinden başka hiçbir işe yaramaz, sadece kendimizi kandırmış oluruz. Eğer sizin bağışıklık sisteminizde bir sorun var ise, en küçük bir mikrop sizi yatağa düşürebilir. Bu sebepten, diyoruz ki, eğri oturup doğru konuşalım; gelin hep birlikte İslâm’ı, İslâm’ın insana bakışını anlamaya çalışalım ve sorunlarımızla ve kendi gerçekliğimizle cesaretle yüzleşelim. İslâm fitrata uygun, gizlisi saklısı olmayan, şeffaf bir dindir. Acaba İslâm’ı ne kadar biliyoruz? Dindar olmak, İslâm’ı bilmek anlamına gelir mi? Hakkında doğru bilgi sahibi olmadığımız bir İslâm’ı ne kadar iyi yaşayabiliriz? Mevcut Müslüman kültürde insan, niçin bütün açıklığı ile görülememektedir? Müslümanlar niçin bu kadar kolaylıkla bir başka Müslümanı öldürebilmektedirler? Müslümanlar olarak niçin bilim alanında yokuz? Müslümanlar niçin ölmeye ve öldürmeye bu kadar teşne dinler? Galiba bir yerlerde ciddi yanlışlar olmalı... Kur’an gibi “oku!” diye başlayan, insanın “en güzel” şekilde yaratıldığını söyleyen, adaleti varlığın temeline yerleştiren bir Kitab’a inanan insanların, insanın en yüce değer olduğunu, yaratılanı Yaratan’dan ötürü sevmek gerektiğini

unuttuklarını görmek insanın içini acıtmaktadır. Yüce Allah insanı muhatap kabul etmiş, ona akıl ve hür irade vermiş ve Kur'an gibi uyarıcı bir kitap göndermiştir. Müslümanlar, insanın bizatihi "değer" olduğunu unuttukları için, akli etkin kullanmayı ihmâl etmişler ve özne olma vasıflarını yitirmişlerdir. Özne olabilmenin tek yolu vardır: Akli etkin kullanarak bilginin gücüne sahip olmak ve evrensel ölçekte değer üretebilmek... Öyleyse gelin hep birlikte "insan" gerçeğini yeniden keşfetmeye, İslâm'ın insanı nasıl yücelttiğini yakından anlamaya çalışalım...

Toprak İnsanı Eşitler

İnsan topraktan yaratılmış bir varlıktır. Kur'an'ın dikkat çektiği bu gerçek, bir yandan hayatın ancak Tanrı'nın yarattığı toprak, su ve hava ile idame ettirilebileceğini gösterirken, diğer yandan da insanı anlamak için toprağı tanımak gerektiğine işaret etmektedir. İnsan yaşayabilmek için beslenmek zorundadır. Toprak sadece gerekli besinleri elde etmek için değil, temiz hava ve temiz su için de belirleyici bir unsurdur. Tabiatta var olan hayat döngüsü, toprak üzerinden gerçekleşmektedir. İnsan da, kendini, bu evrensel boyutlu yaşama döngüsü içinde, toprağın üzerinde, toplumun içinde değer üreterek inşa etmek durumundadır.

Her canlı gibi insan da ölümü "tadacaktır". Topraktan yaratılan insan, yine toprağa dönecektir. Kur'an'a göre yeniden dirilme sürecinin ilk adımı yine toprak üzerinde mümkün olacaktır. Kosmoz'un düzeni bozulduktan sonra, belki varlık yeni bir boyut kazanacak, insanlar yattıkları yerden kalkarak koşmaya başlayacaklardır... Sanki insan ve toprağın kaderi hiç kopmayacak şekilde birbirine bağlanmış gibidir... Belki de bu yüzden toprağı tanımayanların insanı anlaması pek kolay olmamaktadır. Mevcut Batı Uygarlığı'nın ve modernitenin insana yaptığı en büyük kötülüklerden birisi, insanı topraktan kopartmasıdır.

İnsan, ilk hücrelerinin teşekkülü ile birlikte, son nefesini verinceye kadar devam eden bir "oluş" sürecinin içinde bulur kendisini... İnsan, ayakları toprağa basarak, toprakla dost olarak, "benim sadık yarım kara topraktır" diyebildiği kadar "insan" olma imkânına sahiptir. İnsan, hayatın her evresinde hep yepyeni bir insandır. Bu, aynı zamanda insan olma, insanın

kendini inşa etme sürecidir. Bu, bir anlamda, insanın kendini arayış serüvenidir. Ancak kendi varlığının farkında olan insan, hem etrafında olup bitenlerin, hem de “oluş,” “inşa,” “kendini gerçekleştirme,” “arayış,” “sınav,” “yeniden dirilme” gibi insanı insan yapan kavramların ve süreçlerin farkına varabilir. İnsan, tamamlanmış bir varlık değildir. Gücünü, imkânını, enerjisini salih amele dönüştürme konusunda ciddi bir sınavla karşı karşıyadır. (“Hanginizin daha iyi amel işleyeceğini ortaya koymak için hayatı ve ölümü yaratan O’dur.” 67/ 2; ayr. Bk. 11/7) İnsanın, bir adı da “insan olma” olan “sınav” süreci bütünüyle bur dünya ile yani, toprakla ilgilidir ve bu dünyada gerçekleşmektedir.

Topraktan yaratılmış olmak, bütün insanların “insan” olarak aynı hak ve özgürlüklere sahip olduklarını göstermektedir. Bu ifademizin en açık kanıtı bütün bebeklerin birbirine benziyor oluşudur. Hiçbirimizin annemizi ve babamızı tercih etme hakkımız yoktur. Hiçbirimiz genetik mirasımızı reddedemeyiz. Bizi biçimlendiren, içine doğduğumuz kültür ve gelenek, her ne kadar daha sonra bizim de katkılarımıza açık olsa da, istesek de, istemesek de vardır, var olmaya ve etkili olmaya devam edecektir. Yeri gelmişken hemen belirtelim: Genetik mirasımızı, sosyo-kültürel ortamı tercih hakkımızın olmaması, bizim her şeyimizle “belirlenmiş” olduğumuz anlamına gelmez. Genetik yapı, öncelikle yatkınlık sağlar; ortam da, bilinçli isek, bizim verdiğimiz “izin” kadar bizi belirler. Sorumluluk, var olanı doğru anlamayı, tercihlerimizi doğru yapmayı, enerji ve imkânlarımızı etkin kullanmayı gerektirir.

İnsan Kendi Varlığının Farkındadır

İnsanın “toprak”la ontolojik irtibatı, onun evrenin bir parçası olduğunu, evrensel bütünlük içinde varlığının anlamlı olacağını göstermektedir. Ancak insanın Varlık’la bağı, insanın dışındaki varlıklardan çok farklıdır. Sadece insan ürettiği kelime ve kavramlarla, yarattığı kültürle kendine özgü bir dünya yaratabilir. İnsan, madde üzerinde tasarruf sahibidir. Zihninde bir “dünya” yaratmakla kalmaz. Tanrı’nın yarattığı alanda tasarruf imkânına sahiptir. Kültürün en geniş tanımının “insanın doğada hazır bulduklarına yaptığı katkı” şeklinde olduğunu düşünecek olursak, insanın aslında kültür ve uygarlık yaratan bir varlık olduğu gerçeğini daha iyi anlayabiliriz.

Yüce Yaratıcı her insanı, biricik özgün bir varlık olarak yaratmıştır. Aslında her insan bu gerçeğin farkındadır. Ancak, özgün bir varlık olmanın anlamı üzerinde pek kafa yormayız. Oysa bu gerçek, insanın kendini anlamasının, hayatı anlamlandırmasının ve kendisi ile barışık olabilmesinin anahtarı gibidir. Ferdî farkındalığın temelinde insanın biricik, özgün ve özgür bir varlık olması yatmaktadır.

Diğer taraftan, toplumsal bir varlık olarak, diğer insanları elbette görmezlikten gelemeyiz. Fakat, bütün varlığımızı başkalarına hoş görünmek, güzel görünmek üzerine inşa edersek, o zaman da biz kendimiz olamayız. Burada iki önemli hususa dikkat çekmek istiyoruz: Birincisi, hiçbir insan mükemmel değildir. İnsan, mükemmelin ne olduğunu, nasıl olduğunu, nasıl olması gerektiğini düşünebilir, fakat mükemmel olamaz. Bu insanın varlık yapısından kaynaklanmaktadır. Üstelik, bizim beğendiğimiz, kendileri gibi olmaya özendiğimiz insanların da mutlaka beğenmedikleri pek çok tarafları vardır. İkincisi, biz kendimizle barışık olmayı başardığımız zaman, başkalarının da bizi olduğumuz gibi kabul ettikleri gerçeğini fark edebiliriz. Aslında özgünlük bilinci, herkesi olduğu gibi kabul etmeyi gerektirir. Öncelikle önemli olan, başkalarının bizim hakkımızda ne düşündüğü değil, bizim kendimiz hakkında ne düşündüğümüzdür.

Her insanın biricik, özgün bir varlık olduğunu daha iyi anlayabilmek için, insanın yaratılışı serüvenini hatırlamak yeterlidir. (Hicr, 15/26; Mü'minun, 23/12). İnsanın topraktan yaratılmış olması, bütün insanların yaratılışta eşit olduklarını ortaya koymaktadır. Toprak insanları, hem başlangıçta, henüz insan olmadan, hem de öldükten sonra eşitlemektedir. O zaman, insanlar arasındaki farklılıkların bu eşitlik temeli üzerinden anlaşılması gerekmez mi? Bu durum, en temelde insan olmanın başlı başına bir değer olduğunu göstermez mi? Diğer insanlardan daha iyi olmak gibi bir çabamız varsa, bu bizim tercihlerimize ve harcadığımız emeğe bağlı olacaktır. Nitekim Yüce Yaratıcı, Hucurat suresinin 13. Âyetinde şöyle buyurmaktadır: “Ey İnsanlar! Doğrusu biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık ve birbirinizi tanıyıp kaynaşasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz Allah katında en üstün olanınız, Allah’a en çok saygı duyanınız, O’na karşı en çok sorumluluk bilinci içinde olanınızdır. Allah

her şeyi bilendir; her şeyden haberdar olandır.” Bu Âyet, iki önemli gerçeği ortaya koymaktadır: Birincisi, kimin kimden daha üstün olduğunu ancak Allah bilebilir. Hiç kimsenin bir başkasına üstünlük taslama hakkı yoktur. İkincisi, Allah katında değerli olmak isteyenler, bunu hak etmelidirler. Bu ise ancak, bilgi temelli yüksek sorumluluk bilincine bağlıdır. Allah’ı gereği gibi takdir edebilmek, O’na gereği gibi saygı duyabilmek üst seviyede bir bilinçle mümkün olabilir. İşte bu gerçekler, insan özgünlüğünün daha önemli bir boyutunu ortaya koymaktadır: İnsan, Allah’ın kendisine bahşettiği akıl ve hür iradeyi doğru kullanarak, doğru bilgi ve belge ile hareket ederek, yaratıcılığını en iyi şekilde etkin kılabilir. Gerçek özgünlük insanın yaratıcı yetilerinde gizlidir. Unutmamak gerekir ki, her insanın diğer insanlardan daha iyi yapabileceği bir iş mutlâka vardır. İnsana yaraşan özgünlük, düşünce ve eylemlerinde ortaya çıkar. Özgün düşünen insan, emek harcayarak özgün işler üretebilir.

İnsan, Kur’an’ın ifadesiyle “en güzel şekilde” yaratılmış bir varlıktır. Kur’an, Allah’ın insana ruhundan üflediğinden söz etmektedir (Secde, 32/9). İnsan yaratıcı yetilerle donatılmıştır. İnsanın yaratıcılığı, kavramsallaştırma yetisiyle ve kavramlarla düşünmesiyle birlikte başlar. İşte insanın biricikliğinin, özgünlüğünün esas anlamı bu gerçeklerde gizlidir. Yüce Allah, Teğabun suresinin ilk Âyetlerinde şöyle buyurmaktadır: “Göklerde ve yerde olan her şey Allah’ı tespih eder; evrenin yönetimi O’na aittir. Bütün övgüler O’na mahsustur. O’nun gücü her şeye yeter. Sizi yaratan O’dur. Buna rağmen bazınız inkâr ediyor, bazınız iman ediyor. Allah yaptıklarınızı görmektedir. O, Gökleri ve yeri gerçekte bir amaç için yaratmıştır. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş ancak O’nadır”. (Teğabun, 64/1-3).

İnsan kendi varlığının, özgünlüğünün ve yaratıcı yetilerinin farkındadır. Bu farkındalık insanı Tanrı’ya götürür. Özgünlük ve sağlıklı Tevhid inancı hem insanı her türlü olumsuz duygudan korur, hem de insanın yaratıcı yetilerinin en üst seviyede etkin olmasını sağlar. Kur’an, evrensel boyutlu mutluluğun anahtarını ve insan olmanın, insan olma onurunu yaşayabilmenin en kestirme yolunu kendi üslubuyla şöyle ortaya koymaktadır: “Rabbimiz Allah’tır diyen ve sebatla doğru yolu izleyenlere, dosdoğru olanlara gelince,

onların üzerine sık sık melekler iner (ve şöyle derler), ‘korkmayın ve üzülmeyin, işte alın size vaad edilmiş olan cennet müjdesini!’ (41/30). Özgünlük kendisini en iyi şekilde yaratıcılıkta hissettirir.

**Kadın ve Erkek Aynı Özden Yaratılmıştır:
Birbirinin Tamamlayıcısıdır.**

Toplumların gelişmiş düzeyi ile ilgili en şaşmaz ölçüt kadının yeridir. Kadınlara hak ettiği değerin verilmediği bir toplumun uygar olduğundan, gelişmiş olduğundan asla söz edilemez. Çünkü, uygarlık en temelde insan olmanın başlı başına bir değer, hem de insanlığın temel değeri olduğu gerçeği üzerine inşa edilir. İnsanoğlu, insanlığı “ana”dan öğrenir. Kadına saygı duymayanlar, insan olma sürecinin en alt basamaklarına takılıp kalmış sayılırlar.

Medeniyetin merkezine “insan”ı, insana saygıyı yerleştirerek düşündüğümüzde, “kadın” sorununun sadece Müslümanların değil, bütün insanlığın sorunu olduğunu görmezlikten gelemeyiz. Gerçekten de, dünyanın her yerinde, yeterince insan olamayanların, vahşiliklerini, cahilliklerini, ezilmişliklerini kadın üzerinden yansıttıklarını görmekteyiz. Bu durum, Müslüman kadının acılarını elbette hafifletmez. Eğer bugün bir buçuk milyara yaklaşan Müslümanların yaşadıkları bölgelerde hala kan varsa, hâlâ gözyaşı varsa, bu hem en çok sıkıntı çekenin kadınlar olduğunu, hem de, kadına saygıyı öğrenemeyen ve içselleştiremeyen toplumların ezilmeye mahkum olduklarını gösterir.

Müslümanlıktan, Müslümanların yaşadığı yerlerden söz edildiği zaman, hem uygarlık, hem de kadın konusunda, gerçekten ciddi çelişkiler karşımıza çıkmaktadır. İslâm uygarlık iddiası olan bir dindir. Nitekim, Müslümanlar, her ne kadar bugün, varlığından söz etmek pek mümkün değilse de, insanlığa muazzam bir uygarlık hediye etmişlerdir. Bu uygarlık, Kur’an’ın getirdiği yeni bir “insan,” yeni bir “tabiat” anlayışı üzerine, yeni bir değerler sistemi ile inşa edilmiştir. Bu uygarlıkta kadının hissesi, gerçekten ciddi bir araştırma konusudur. Biz, Müslümanların son iki asırdır içine sürüklendiği açmazda, genelde “insan” özelde “kadın” algısındaki çarpıklığın ciddi ölçüde etkin olduğunu düşünüyoruz. Bu sebepten, çok açık olmasına rağmen görmezlikten gelinen bazı çelişiklere dikkat çekmek istiyoruz.

Müslümanların, Tanrı'nın muhatabı olan "insan"ı yeniden keşfetmeleri gerekmektedir. "İnsan" algısında ciddi sorunların olduğu kanaatindeyiz. Bu sebepten, kadının statüsü meselesi, müthiş bir çelişkiler yumağını açığa çıkartmaktadır. Şöyle ki, hem Cennetin anaların ayakları altında olduğunu söyleriz, hem de anaları, kadını ayaklar altına alırız. Erkek bir günah işlerse, "elinin kiri" olur, kadın bir günah işlerse, "namusun temizlenmesi" gerekir. Bir erkeğin, kendi kız kardeşine davranışı ile, bir başka erkeğin kız kardeşine davranışı arasında uçurumlar kadar fark vardır. Çelişkinin en ağırı da, bir ananın kendi kızına bakışı ile, oğlunun birlikte olduğu bir "başka ananın kızı"na bakışı arasındaki farkta ortaya çıkar... O zaman meselenin adını koymak gerekir: Her erkek bir kadının eseridir. Uygarlıktan söz edeceksek, işe öncelikle kadınlardan başlamak gerekir. Uygarlığın tohumlarını kadınlar eker...

İslâm'da kadının yeri ve statüsü konusundaki çelişki, Kur'an'ın talepleri ile, Müslümanların yaşadıkları fiili gerçeklik arasındaki uçurumda daha açık gözlenebilmektedir. Kur'an, kadın ve erkeği, yaratılıştta, özde eşitlerken, gelenek çoğu zaman kadını görmezlikten gelir. Kur'an, insanlığın doğal akışına müdahalede bulunurken, önce insanın yerini yeniden belirlemiştir: **İnsanın topraktan yaratılmış olması**, insan olmanın, kadın olmaktan, ya da erkek olmaktan önce geldiğini göstermektedir. Rum suresinin 20 ve 21. Âyetleri, kadın ve erkek olma konusunda ana ilkelerden birisini bize hatırlatmaktadır: "Sizin topraktan yaratması, O'nun delillerinden, mucizevi işaretlerinden birisidir ve sonra siz (bir süreç içinde) beşer olarak gelişip kişilik kazandınız. Yine sizin için kendileriyle huzur bulasınız diye kendi cinsinizden eşler yaratması, aranızda sevgi ve merhameti yerleştirmesi de O'nun delillerinden, mucizevi işaretlerindedir. Şüphesiz bütün bunlarda düşünen insanlar için dersler vardır." (Rum, 30/20-21)

Kur'an'a göre, kadın ve erkek "aynı öz/can"dan yaratılmıştır. Yüce Yaratıcı bu gerçeği şöyle ifade eder: "Ey insanlar! Sizi bir tek canlı varlıktan yaratan, ondan da eşini var eden ve her ikisinden de pek çok kadın ve erkek meydana getiren Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun. Kendisi adına birbirinizden hak talep ettiğiniz Allah'a karşı sorumluluk bilinci duyun ve bu akrabalık bağlarını gözetin. Şüphesiz Allah üzerinizde daimi bir gözetleyicidir." (Nisa, 4/1) Kur'an, "kadınların erkekler için, erkeklerin de

kadınlar için bir elbise/örtü” gibi olduğuna dikkat çeker (2/187). Aslında, aynı özden kadın ve erkek olarak yaratılmış olan insan, her şeyiyle, her hâliyle özgün bir varlıktır. Ancak, insanî bütünlüğün sağlanabilmesi, eşler arasında oluşan ilâhî sevgi ve rahmetin açığa çıkarılmasına, geliştirilmesine, büyütülmesine bağlıdır.

Kadınla ilgili polemik konusu yapılan başta çok eşlilik ve şahitlik olmak üzere pek çok husus, Kur’an’ı bir hukuk kitabı gibi görmekten, fikhî din gibi algılamaktan kaynaklanmıştır. İslâm’ın içine doğduğu kültürün birtakım gerçeklerini doğru anlayabilirsek, Kur’an’ın amacını daha kolay tespit edebiliriz. Çok eşlilik İslâm’dan önce kontrolsüz bir şekilde mevcuttu. Kur’an, eşler arasında “adaletin sağlanamayacağı” gerçeğine dikkat çekerek, tavrını açıkça tek eşlilikten yana koymuştur. Kur’an, “annenizin babanızın aleyhine de olsa doğru şahitlik yapın” derken, alışverişle ilgili bir belgenin tevsiki için dile getirilen “bir erkekle iki kadının şahit olması” meselesi maalesef fukaha tarafından genelleştirilmiştir.

Sadece ilke bazında dikkat çektiğimiz bu gerçekler, Hz. Muhammed’in sağlığında, kadına gerçekten kişilik ve özgürlük kazandırmıştı. Öyle ki, Hz. Ömer, Hicret sonrası Mekke’den gelen kadınların Medineli kadınlara özenerek özgürleştiklerini, kendi varlıklarının farkında olduklarını dile getirmek ihtiyacı hissetmişti. Hz. Ömer hutbe okurken, üzerindeki elbisenin hesabını soran bir kadın sahabe idi. Hz. Ömer zamanında bugünkü karşılığı zabıta amirliği olan “Hisbe”nin başında bir kadın görev yapıyordu. Çarşı-pazar ondan soruluyordu. Uhut’ta Hz. Peygamber’in dışının kırılmasına yol açan kargaşada, vücudunu Hz. Peygamber’e siper ederek şehit olanların içinde bir kadın Müslüman vardı. Peygamberliğinin en zor aşamasında Hz. Muhammed’in yanında sevgili eşi Hz. Hatice vardı. Bütün bunları geçmişe öykünme amacıyla dile getirmiyoruz. Bugün gelinen noktada, eğer özgürlükten, özne olmaktan, insanca yaşamaktan söz edeceksek, işe kadınlardan başlamak gerektiğini hatırlatmak istiyoruz. Kendilerine güvenemeyen, kendilerinden korkan erkekler, kadını eve hapsederek kendilerini güvence altına almak istemektedirler. Toplumda özgürlük bilincinin gelişebilmesi, kadınların özgür bireyler oldukları bilinci ile doğru orantılıdır. Tekrar edelim: Her erkek bir kadının eseridir. Kadının olmadığı yerde uygarlık olmaz.

İslâm Hayatı ve Barışı Esas Alır

İslâm'da en çok yanlış anlaşılan, en çok istismar edilen hususlardan birisi cihattır. Bazı Müslümanlar birbirlerini yok yere öldürürken cihat yaptıklarını zannederler. Çoğu zaman da, siyasî ihtirasların ve çıkarların kör ettiği gözler, cihat kavramına sarılarak yapılanın meşru olduğunu göstermeye çalışırlar. Cihat, "Allah uğruna savaşmak" şeklinde, herkesin içeriğini istediği gibi doldurabileceği bir hâle de dönüştürülebilir. İslâm'a saldırmak isteyenler de, onu, din adına yapılan kutsal savaş olarak anlar ve anlatırlar. Oysa, cihat, İslam'ın en kapsamlı kurucu ilkelerinden birisi olan "adalet" in, hayatın bütün alanlarında hakim kılınması için bilinçli çaba harcamaktır.

Cihat sözcüğünün kök anlamı, çalışmak, bilinçli ve kararlı bir şekilde mücadele etmek, bir işi başarmak için çaba sarf etmektir. Yeni fikirler üretmek, farklı bakış açılarından yeni görüşlere ulaşmak anlamına gelen icthâd da aynı kökten gelir. Onurlu bir hayat mücadelesi cihattır. İnsanın kötü olandan uzaklaşarak, daima iyiden, doğrudan yana tavır alması cihattır. Akli etkin kullanmak cihattır. En genel anlamda cihat, esasta Allah'ın istediği gibi bir insan olma, Allah'ın insana verdiği yaratıcı yetileri etkin kılarak iyiyi, güzeli ve doğruyu gerçekleştirme, yeryüzünü yaratılışın yasalarına uygun olarak imar etme faaliyetidir.

En büyük cihat, Kur'an'la yapılır (25/52); Kur'an, "insanlık için bir bilinç kaynağı/ kavrayış aracıdır; tereddütsüz bir inanca ve emniyete ulaşanlar için de bir rahmet ve hidayettir" (45/20). Kur'an'ın, insanla ilgili olarak fert ve toplum plânında öne çıkarttığı en temel kurucu ilke adalettir. Bu konuda Kur'an bizi şöyle uyarmaktadır: "Ey iman edenler! Allah hakkı için dosdoğru, adaletli şahitler olun. Sakın bir topluluğa olan öfkeniz sizin haksızlık yapmanıza yol açmasın. Evet daima adaletli olun. Böyle olmanız, Allah'ın emirleri ve yasakları konusunda sorumlu, duyarlı, bilinçli olmanız bakımından en uygun olanıdır. Öyle ise bu bilinçte olun, Allah'ın azabından sakının. Çünkü Allah sizin yapıp ettiklerinizden daima haberdardır." (5/8)

Diğer taraftan, Türkçe'deki "savaş" da, cihadın, temel hak ve özgürlükler tehdit edildiğinde, sadece barış için öne çıkması gereken bir türü olarak

karşımıza çıkar. Bu konudaki belirleyici Âyetlerden birisi Hacc suresinin 39. Âyetidir: “Haksız yere saldırıya uğrayan Müslümanlara, düşmana karşı savaşmaları için izin verilmiştir. Allah onlara her zaman yardım edip onları muzaffer kılmaya kadirdir.” (22/39) Bir sonraki Âyet, “haksızlığa uğrama”yı açıklığa kavuşturmaktadır: “Onlar ki, sadece ‘Rabbimiz Allah’tır dedikleri için yurtlarından sürülüp çıkarılmışlardır.” (22/40) Buradan çıkan en önemli sonuçlardan birisi, Müslümanların ancak zorunluluk hâlinde savaşabilecekleri gerçeğidir. Zorunluluğu belirleyen de, can, mal, ırz ve namusun tehlikede olması, özgürlüklerin ve temel hakların toplumun elinden alınması gibi durumlardır. Ancak burada bile ilkeli olunması gerektiğini belirtir Kur’an: “Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın, aşırı gitmeyin; doğrusu Allah aşırı gidenleri sevmez.” (2/190).

Müslüman insandan, hiç kimse, insan onurunu zedeleyecek davranışlar karşısında sessiz kalmasını bekleyemez. Ancak İslâm, savunma amaçlı savaşın bile, insanı insan yapan ilkelere uygun olarak yürütülmesini ister. Bu bağlamda, bırakın cihadı, savaş hiçbir şekilde terörle özdeşleştirilemez. Hiçbir gerekçe, savaşmayan, masum insanların hunharca öldürülmesini haklı kılamaz. Hele “canlı bomba” türü eylemleri din adına meşrulaştırmak hiç mümkün değildir. Eğer savaş, sadece ve sadece onurlu bir şekilde yaşamak için, barış için yapılıyorsa, hiçbir şeyin, “bir insanı öldüren tüm insanlığı öldürmüş gibidir. Bir insanın hayat bulmasına sebep olan, bütün insanlığa hayat sunmuş gibidir” (5/32) ilkesini gölgelememesi gerekir.

“Cihat”la birlikte, mutlâka üzerinde yeniden düşünülmesi gereken bir kavram da “şehitlik”tir. Müslüman insan özgürlüğü ve onuru için, gerekirse hayatını tehlikeye atar; çünkü gerek özgürlük, gerekse onur, toplumsal boyutu olan yüksek insani değerlerdir. Toplumda insanca yaşayabilmenin insana yüklediği bazı sorumluluklar olmalıdır. Bu bağlamda Müslüman insan, gereklilik olduğunda, özgürlük için, onur için, vatan için savaşır; ancak ölmek için, şehit olmak için savaşa gitmez; sonuna kadar hayatta kalmak için çaba sarf eder; şayet ölürse şehit olur. İslâm’da asıl olan hayat ve barıştır; ölüm ve savaş değildir.

Müslümanların Üretmiş Olduğu Gelenek Mevcut Hâliyle İnsanı Buharlaştırmıştır

Kur'an'ın kurucu ilkelerinden hareket ettiğimiz taktirde ortaya çıkan "insan" tasavvuru ile, Müslümanların zihinlerinde mevcut olan "insan" tasavvuru, acaba birbiri ile ne ölçüde örtüşmektedir? Bir başka açıdan bakarsak, acaba içine sürüklendiğimiz şiddet sarmalının arka plânında, insanın bizatihi değer olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesinin yattığını söyleyebilir miyiz? Mevcut durumda, başta din olmak üzere her şey, hatta insanın ürettiği kurumlar bile insanın önüne geçmiştir. İnsan, kendi yarattığı kültür ve geleneklerin, teknolojinin, kurumsal yapıların gölgesinde kalmıştır. Oysa din, insan için vardır. İnsanı mutlu ettiği kadar, insanca yaşamayı kolaylaştırabilirdi, insan hayatına anlam katabildiği kadar anlamlı olmak durumundadır. Devlet, insanı yaşatabildiği müddetçe yaşayabilir. Özgürlük, güven, hukuk ve adaletin olmadığı yerde devlet yoktur. "İnsan"ın Tanrı'nın en güzel şekilde yarattığı akıllı, sorumluluk bilincine ve hür iradeye sahip bir "değer" olduğu unutulduğu andan itibaren, ne dinin, ne devletin, ne de yüksek insanî değerlerin anlamı kalır. İşin en kötü tarafı, böylesi durumlarda dinin, egemenlerin yapıp ettiklerini meşrulaştıran bir araca dönüşüyor olmasıdır. Artık yapılan zulüm din adına yapılır, akan kan din adına akıtılır ve böylece yanlışların yanlış olduğunun farkına varmak imkânsız hâle gelir. Şiddet ve terör de bir tür yaşama biçimine dönüşebilir. Sonuçta tahrip edilen insanı insan yapan yüksek değerlere olur ve masum insanların kanı akar... Masum insanların kanlarının oluşturduğu göl, sadece zalimleri değil, zulmü meşrulaştıranları da boğacağı gibi, insanlığın geleceğini de karartmaktadır. Öyle ise yapılacak ilk iş, akan kanın, her ne pahasına olursa olsun durdurulmasıdır. Cesetlerin üzerine basarak yükseleceğini zannedenler de, bir gün gelir kan deryasında boğulurlar.

Mevcut haliyle Müslüman kültürün şiddet ürettiğini, en azından şiddetin meşrulaştırılmasını kolaylaştırdığını tespit etmiştik. Bunun en mühim sebeplerinden birisi, geçmişin kutsallaştırılmasıdır. Burada muazzam bir çelişki yatmaktadır; hem İslam'ın evrenselliğinden söz etmek, hem de onu "Saadet Asrı" adı altında belirli bir zaman dilimine hapsetmek açık bir çelişki değil midir? Bu durum, erken dönemde yapılan yanlışların anlaşılmasını engellediği gibi, yapılan yanlışların meşrulaştırılması için

malzeme bulunmasını da mümkün kılmaktadır. Meselâ, Cemel ve Suffin savaşlarının üstü “Aşere-i Mübeşşire” (cennetle müjdelenmiş on kişi) ifadesiyle örtülmekte ve ictihâdla izah edilmesi, yanlışın da ödüllendirilmesine sebep olmaktadır. Oysa bir şey yanlış ise, onu yapan kim olursa olsun, yanlıştır. Her yapılanda bir hikmet aramak, ancak hikmetten sual olunursa anlamlı olabilir. Üstelik Kur’an, geçmişin eleştiri dışı tutulmasını “ataların dini” adı altında şiddetle eleştirmiştir. Bakara suresinin 170. Âyetinde bu husus şöyle ifade edilmektedir: “Onlara ‘Allah’ın indirdiğine uyun’ denildiğinde, ‘Hayır, biz babalarımızdan gördüğümüze inanırız’ derler. Ya babaları hiçbir şey düşünememiş, doğru yolu bulmamış kişiler olsa da mı?”(ayr. Bk. 5/105, 7/28, 10/78) Herhangi bir konuda toplumun çoğunluğunun kanaati, her zaman doğru olmayabilir. Kur’an, çoğunluğun görüşüne ve geçmişten gelen geleneklere körü körüne uyulmasını, yani taklidi onaylamamaktadır. Buradan hareketle, imanda taklidi meşrulaştırmanın da doğru olmayacağını belirtmekte fayda vardır. Kur’an, hayatın hiçbir alanında cehaleti teşvik etmez. Bilgisizliğin mazereti yoktur.

İslâm, hiçbir şeyi aklın denetiminden kaçırmaz. İslâm’a göre tek ilâhi bilgi vardır: Elimizdeki Kur’an-ı Kerim. Kur’an’ın dışındaki her türlü bilgi beşerî bilgidir; sonuna dek, her türlü tahlil ve tenkide açıktır. Kur’an’la birlikte mucize ve keramet dönemi bitmiştir. Kur’an, Hz. Muhammed’e verilen mucize olarak Kur’an’ı gösterir; diğer peygamberlerin mucizelerinden söz etmesine rağmen, Hz. Muhammed için başka bir mucizeden bahsetmez.

Kur’an, “Allah katında canlıların en kötüsü”nün aklını kullanmayanlar olduğunu belirtmektedir. (8 /12). Yunus süresinin 100. Âyeti aklını kullanmayanların üzerine pislilik (rics) yağacağını söyler. Eğer bugün bir buçuk milyardan fazla Müslümanın içinde bulunduğu durumu, Müslümanların niçin birbirlerini öldürdüklerini, ortalığın niçin kan gölüne döndüğünü, Müslümanların niçin Batılıların “tüketici kölesi” gibi olduklarını anlamak istiyorsak, sadece dikkat çektiğimiz bu Âyetler üzerinde dikkatlice düşünmek yeterlidir. Aklını etkin kullanamayanlar, enerjisini üretime, sâlih amele dönüştüremeyenler, ne olumsuzluklardan kurtulabilirler, ne de özne olabilirler. İslâm’ın medeniyet yürüyüşü, bilginin değer oluşuyla, aklın önündeki bütün engellerin ortadan kaldırılmasıyla ve insanın her şeyi, ama

her şeyi, kendi gerçekliği içinde, nasılsa öyle anlamaya ve açıklamaya çalışmasıyla başlamıştır. Cenab-ı Hak evreni yaratmış, insana da akıl, hür irade ve yaratıcı yetiler bahşetmiştir. Etrafında olup biteni doğru anlayabilen, anlamlandırabilen ve açıklayan insan, madde üzerinde tasarruf gücünü kullanarak kültür ve uygarlık yaratabilir.

Kur'an, bilginin başlı başına bir değer olduğunu belirterek, aklın önündeki bütün engelleri ortadan kaldırarak insanlar arasındaki tek üstünlük ölçüsünün "takva" yani sorumluluk bilinci olduğunu belirterek yeni bir çığır açmıştır. İlk inen Âyetin "oku!" diyerek başlaması, daha ilk Âyetlerle birlikte bilgiye, bilime vurgu yapılması; Hz. Peygamber'in "aklı olmayanın dini de yoktur" diyerek, akli sorumluluğun ön şartı olarak belirtmesi ve "tefekür" ün ibadet olduğunu söylemesi, İslâm'ın doğru anlaşılabilmesi için önemli işaret taşlarıdır. İslâm, imanın bilgi temelli olmasını ister. Müslüman önce bilir, bilgisinin mahiyetini ve temellerini doğru anlar, sonra da inanır. Kur'an'ın istediği iman, her zaman bilgi temellidir. Kur'an delillere dayalı hareket edilmesini istediği gibi, bilinmeyen şeyin peşinden gidilmemesi konusunda bizleri uyarır (17/36) ve zanla hareket edilmemesini ister. (49/12, 10/36)

İnsan Hakları Evrensel Bir Değerdir.

İnsan hakları denildiğinde, ilk akla gelen 10 Aralık 1948 tarihli "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" olmaktadır. Bu bildirgenin Birleşmiş Milletler'ce kabul görmesi hiç kuşkusuz önemli bir husustur. Ancak insan hakları ile ilgili süreç, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren insanın "insan" olma çabasının, onur mücadelesinin bir ürünü olarak anlaşılmalıdır. İnsan sosyal bir varlık olduğu için, insanca yaşayabilmek ancak örgütlü bir yapı ile mümkün olabilmektedir. İnsanoğlunun ürettiği, aynı zamanda en büyük "güç" de olan yapı devlettir. Bu bakımdan insan hakları, öncelikle, tarih boyunca en büyük insan hakları ihlâlcisi olarak karşımıza çıkan devlete karşı "insan"ı korumayı amaçlamıştır. Burada ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır: Devlet hem insan haklarının koruyucusudur, hem de insan hakları "insan"ı devletten korumak gibi bir amaç taşımaktadır. Devlet, gerçekten de muazzam bir güçtür. Kuvvetler ayrılığı ilkesi, gücün kötüye kullanılmasının önüne geçmek, ya da zararları en aza indirebilmek için,

tarihî tecrübe sonucunda gelinen bir noktanın adıdır. Ancak devlet dediğimiz yapı, en nihayetinde, o yapıyı elinde bulunduran insanlar tarafından işletilmektedir. Devletin, insanlar tarafından, insanın onurlu bir şekilde yaşayabilmesi için yaratıldığını, insana hizmet ettiği müddetçe var olabileceğini unutursak, bu muazzam güç, önce insanın özgürlüğünü, sonra da onurunu tüketmeye başlar. Bu bakımdan insan hakları ile ilgili bilinç, öncelikle onurlu bir varoluş bilinci olarak anlaşılmalıdır. Her insan, insan olarak doğduğu için sahip olduğu hak ve özgürlüklerin ne kadar bilincinde olur, onurlu bir yaşam için çaba sarf ederse, evrensel bir değer olan insan hakları o kadar anlamlı olur.

Evrensel bir değer hâline gelen insan hakları, aynı zamanda insanlığın düzeyi ile ilgili bir ölçüt niteliği de taşımaktadır. Ekonomik, kültürel, sosyal vb. gelişmişlik elbette önemlidir. Ancak bütün bunlar, eğer insana saygı varsa, insan onuru konusunda bir duyarlılık gelişmişse, adalet içselleştirilebilmişse anlamlı hâle gelecektir. Hukukun üstünlüğü, demokrasi, temel hak ve özgürlükler insanlığın tarihî akış içinde biriktirdiği değerlerdir. Buradaki evrensel boyut, onun sürekli geliştirilmesini, içselleştirilmesini ve etkin kılınmasını gerektirmektedir. Esas gelişme, temel hak ve özgürlükler, insan hakları ve adaletin sağlanması konusundaki gelişmedir. İnsan unutulduğu zaman, insanla ilgili hiçbir şeyin, hiçbir anlamı kalmaz. Bu bakımdan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne hiç kimsenin, hiçbir toplumun ilgisiz kalması doğru değildir. Hepimiz, özellikle de Müslümanlar, hem bu konunun daha iyi anlaşılması ve hayata geçirilmesi konusunda üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeli, hem de bu alana evrensel ölçekte katkı sağlamaya çalışmalıdırlar. Bu mühim metnin ilk yedi maddesi şöyledir:

Madde 1: Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır, birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.

Madde 2: 1. Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasî ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu Bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir. 2. Ayrıca, bağımsız, vesayet altında ya da kendi kendini yönetemeyen ya da egemenliği başka yollardan sınırlanmış

HASAN ONAT

[76]

bir ÷lke olsun ya da olmasın, bir kişinin uyruğu olduğu ÷lke ya da memleketin siyasî, hukukî ya da uluslararası statüsüne dayanarak hiçbir ayırım yapılamaz.

Madde 3: Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır.

Madde 4: Hiç kimse, kölelik ya da kulluk altında tutulamaz; her türden kölelik ve köleticaretini yasaktır.

Madde 5: Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanamaz.

Madde 6: Herkesin, nerede olursa olsun, yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı vardır.

Madde 7: Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasa tarafından eşit korunmaya hakkı vardır. Herkes, bu Bildirgeye aykırı herhangi bir ayrımcılığa ve ayrımcı kışkırtmalara karşı eşit korunma hakkına sahiptir.

İnsanlığın geleceği ile ilgili sorumluluk hisseden herkesin, insan hakları savunucusu olmanın ötesinde, insan hakları savaşçısı, daha da ötesi, bu hakların sıkı bir takipçisi olması gerektiği kanaatindeyiz. Bu bildirge, sadece ve sadece bir tespit, bir hatırlatmadır. İnsan olma bilinci ve buna dayalı olan insan hakları, aslında her insanın fıtratında öz hâlinde mevcuttur; bunların keşfedilmesi, açığa çıkarılması, özenle büyütülmesi gerekmektedir. Bu insan olmanın bize yüklediği bir sorumluluktur.

İnsan haklarının köklerinin insanlık tarihinde yattığını söylemiştik. Aslında bütün dinlerin kurucu ilkelerine baktığımızda, hem insan onurunu ve özgürlüğünü koruma refleksinin, hem de insanca yaşayabilmenin temel ilkelerinin bütün dinlerde ortak payda olarak yer aldığını söyleyebiliriz. Hiçbir din haksız yere bir insanın öldürülmesini istemez. Hiçbir din hırsızlığı onaylamaz. Bütün peygamberler insanları Tevhid'e, tek Tanrı inancına çağırmişlardır. Müslümanların en çok ihtiyaç duydukları şeyin güvenilir verilerle/ belgelerle düşünmek, akletmek ve güvenilir bilgi-değer üretmek olduğu kanaatindeyiz. Kur'an açıkça aklını kullanmayanların pislik içinde kalacağını (10/100), bilmeyenlerin kalbinin mühürleneceğini (30/59), "bilenlerle bilmeyenlerin bir olmayacağı"nı (39/9) bildiriyor. Hz. Peygamber

de “aklı olmayanın dini de olmaz” buyuruyor. Kur’an’ın Allah’ın Kelâm’ı olduğuna inanmanın beraberinde gelen en önemli sorumluluk, Kur’an’ı anlamak, onun değerlerini hayata taşımak ve evrensel ölçekte değer üretmektir. Kur’an insana insan olmanın temel ilkelerini kazandırır.

Biz, sadece İsrâ suresinde yer alan, konumuza ışık tutacağını düşündüğümüz bazı ilkeleri hatırlatmakla yetinmek istiyoruz:

*“Doğrusu bu Kur’an en doğru yola götürür ve yararlı iş yapan/dürüst ve erdemli davranışlar ortaya koyan mü’minlere ödülleri çok büyük olacağını müjdelere ve ahrete inanmayanlara can yakıcı bir azab hazırladığımızı (haber verir)” (17/9-10).

*“Kur’an’dan inananlara rahmet ve şifa olan şeyler indiriyoruz. O, zalimlerin ise sadece kaybını artırır” (17/82).

* “Kim doğru yola gelirse ancak kendi lehine yola gelmiş ve kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapmıştır. Kimse kimsenin günahını çekmez. Biz peygamber göndermedikçe kimseye azab etmeyiz” (17/15).

* Şeytanın insan üzerinde bir hâkimiyeti yoktur (17/65).

*“Bu dünyada kalbi kör olan, ahrette de kör ve daha şaşkındır” (17/72).

*“Allah’la beraber başka bir tanrı edinme, yoksa yerilmiş ve tek başına kalmış olursun” (17/22).

*“Rabbin yalnız Kendisine tapmanızı ve ana babaya iyilik etmeyi buyurmuştur. Eğer ikisinden biri veya her ikisi senin yanında iken ihtiyarlayacak olursa, onlara karşı ‘öf’ bile demeyesin, onları azarlamayasın. İkisine de hep tatlı söz söyleyesin. Onlara acıyarak alçak gönüllülük kanatlarını ger ve ‘Rabbim! Küçükken beni yetiştirdikleri için sen de onlara merhamet et’ de” (17/23-24).

*“Yakınına, düşküne, yolcuya hakkını ver; elindekileri saçıp savurma” (17/26).

*“Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme, büsbütün de açıp tutumsuz olma, yoksa pişman olur açıkta kalırsın” (17/29).

HASAN ONAT

[78]

*“Çocuklarınızı yoksulluk korkusuyla öldürmeyin. Biz onlara da size de rızık veririz. Onları öldürmek, şüphesiz büyük günahdır” (17/31).

*“Sakın zinaya yaklaşmayın; doğrusu bu çirkindir, kötü bir yoldur” (17/32).

*“Allah’ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın..” (17/33).

*“Yetimin malına –ergin çağa ulaşana kadar, en güzel şeklin dışında yaklaşmayın. Ahdi de yerine getirin, doğrusu verilen ahidde sorumluluk vardır” (17/34).

*“Bir şeyi ölçtüğünüz zaman, ölçüyü tam tutun, doğru teraziyle tartın. Böyle yapmak sonuç itibariyle daha güzel ve daha iyidir” (17/35).

*“Bilmediğin şeyin ardına düşme; doğrusu kulak, göz ve kalb, bunların hepsi o şeyden sorumlu olur” (17/36).

*“Yeryüzünde böbürlenerek yürüme, çünkü sen ne yeri delebilir ve ne de boyca dağlara ulaşabilirsin” (17/37)

Sadece İsrâ suresindeki, bizim iyi “insan” olmamıza, onurlu yaşamamıza, insan hakları konusunda daha duyarlı olmamıza katkı sağlayacağını düşündüğümüz bazı ilkeleri sıraladık. Bunların Hz. Musa’ya gelen “On Emir”i de içerdiğini hemen hatırlatalım. Bir başka ifade ile, İsrâ suresinde özetlenen bu ilkeler, insanlık tarihi boyunca gelen bütün peygamberlerin çağrılarının da özünü oluşturmaktadır. Eğer Kur’an’ın da şifa ve rahmet kaynağı olduğuna inanıyorsak, bu ilkelere ne kadarını hayatımıza taşıdığımızı samimiyetle sormalıyız.

İnsanlığın geleceğini, insan hakları konusundaki bilinç belirleyecektir. Bu bağlamda Müslümanların da söyleyecek sözleri olduğunu, olması gerektiğini, düşünüyoruz. Bu konudaki hassasiyetin, Müslüman olmanın beraberinde gelen bir sorumluluk olduğunu hatırlamakta fayda vardır.

Sonuç ve Değerlendirme

İnsan, insanlığını toplum içinde, diğer insanlarla birlikte yaşarken inşa etmek durumunda olan bir varlıktır. İnsanın varlık yapısı birey ve toplum arasında kurulacak sağlıklı ve hassas bir dengeyi zorunlu hâle getirmektedir. Her insan, biricik, özgün ve özgür olarak yaratılmıştır. Bu bakımdan “birey”i görmezlikten gelmek mümkün değildir. Üstelik İslâm, iman ve sorumluluk bakımından bireyi esas almıştır. Dileyen inanır, dileyen inkâr eder. Cennete de ancak hak eden gider. Ne cennete, ne de cehenneme toplu rezervasyon mümkündür.

Diğer taraftan toplumu görmezlikten gelmek de mümkün değildir. Tek başına insan sadece biyolojik bir varlık olabilir. “İnsan” olmak, insanlarla birlikte yaşamayı, birlikte yüksek güven kültürü yaratmayı, birlikte değer üretmeyi gerektirmektedir. İslâm dini her insanı, Allah’ın en güzel şekilde yarattığı bir varlık bir olarak görmüş; “yaratılanın Yaratan’dan ötürü” sevilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. İnsanı “insan” yapan yüksek insanî değerler, toplum hayatının doğal akışı içerisinde yaşayarak öğrenilir ve içselleştirilir. İnsanlar, birey ve toplum plânında üretebildikleri değerler kadar değerli olabilirler.

İnsan hakları, her insanın varoluşsal olarak sahip oldukları haklardır. Bu konudaki bilincin köklerinin insanın varlık yapısında yattığını, insanlığın tarihi akışının bu bilincin gelişmesi ile ilgili süreçlerden ibaret olduğunu söyleyebiliriz. İslâm dini, insanın tarihî serüveni ve insan hakları bilinci açısından önemli bir dönüm noktasını işaret etmektedir. Modern anlamda insan hakları ile ilgili gelişmelerde, en mühim kırılma noktalarından birisinin insanın Kur’an’la buluşması olduğu tespiti pek yanlış olmasa gerektir. Ne var ki, Müslümanlar, bu konudaki sorumluluklarını uzun soluklu olarak yerine getirememişler ve insan için en büyük destek olan “Kur’an”ı mahzun bırakmışlardır. “İnsan”ın “insan” olarak bizâtihi değer olduğunu unutmışlardır. Müslümanlar katkı sağlamasa da, hayatın akışı devam ettiği için, bugün insan hakları ve insanî değerler denildiğinde akla Batı Uygarlığı ve Batı kültürü gelmektedir. Müslümanların yaşadıkları her yer, maalesef insan hakları ile ilgili duyarlıkların en düşük olduğu, insan hakları ihlallerinin en yüksek olduğu yerler hâline gelmiştir. Maalesef, Müslüman kültür

bugünkü yapı içerisinde şiddet üretmektedir.

İnsan hakları konusunda, Batı dünyasının sicili de, karnesi de her ne kadar söylem göz kamaştırırsa da pek parlak değildir. Batı'nın kalıntıları hâlen devam eden sömürgeci geçmişi, Müslümanların yaşadığı pek çok olumsuzluğun temelinde yattığı gibi, onca hümanist söyleme rağmen, insan ve tabiat algısı, dünyanın sömürülecek nesne gibi görülmesine yol açmaktadır. Üstelik, gücü ve yüksek teknolojiyi tekelinde tutan Batı, demokrasi, lâiklik, insan hakları gibi yüksek insanî değerler konusunda da tutarlılık göstermemektedir.

İslâm'ı, Kur'an'ın kurucu ilkeleri ekseninde anlamaya çalıştığımız zaman, onun, toplumda insanca yaşayabilmenin temel ortak paydasını insanlara kazandırmak, aklın en üst düzeyde etkin kullanılmasını kolaylaştırmak ve insanın yaratıcı yetilerini "sâlih amel"e dönüştürmesini sağlamak için var olan bir din olduğunu açıkça görebiliriz. İslâm, Müslümanlara rağmen, insanlığın geleceği açısından ümit ışığı olmaya devam etmektedir. Eğer özne olmak, insanca yaşamak gibi bir niyetimiz var ise, öncelikle İslâm'ın akli, sorumluluğun ön koşulu kabul ettiğini, Hz. Peygamber'in "aklı olmayanın dini de yoktur" dediğini hatırlamak gerekmektedir. İnsanla ilgili bütün süreçler, bilgi ile, düşünmekle ve değer üretmekle birlikte başlar. Özgürlüğün olmadığı bir yerde İslâm'dan söz etmek abesle iştigal olur.

İnsan hakları, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin başında da belirtildiği gibi "dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli"dir; kökleri insanın fitratında ve tarihî tecrübesinde yattığı için, gün geçtikçe daha anlamlı ve önemli hâle gelen, evrensel boyut taşıyan en mühim değerlerden birisidir.

Müslümanların insan hakları konusunda, öncelikle kendileri, daha sonra da tüm insanlık için yapabilecekleri en önemli katkının, öncelikle insan için var olan dinin Kur'an'daki imanla ilgili kurucu ilkelere inanmak olduğunu, İslâm'ın siyasi meseleleri insanın sorumluluğuna bıraktığını anlamak ve anlatmak olacağını düşünüyoruz. Maturidi'nin ifadesiyle "Diyanet ayrı, siyaset ayrıdır." Dindeki kurumsallaşma insan ürünüdür. Bu sebepten Müslümanlar Harici, Şii ve Sünni siyaset teorilerini üretmişlerdir. Her üç

teori de, içinde yaşanan koşullara göre üretilmiştir. Sosyal hayatın beraberinde gelen devlet de insanın insanca yaşayabilmek için yarattığı bir kurumdur. Devletin insanın önüne geçmesi, devletle birlikte ortaya çıkan “güç”ün insanı ezmesi, ancak insan hakları konusundaki bilinç ve duyarlılıkla mümkün olabilecektir.

İnsan hakları, insanlığın bundan sonraki seyrinde, insanlığın hangi düzeyde olduğunun da ölçütü olmaya devam edecektir. Bu bakımdan Müslümanların, yeniden özne olarak, insanlığın akışında belirleyici olmaları, ancak insan hakları konusundaki bilinç düzeylerinin gelişmesine, İslâm’ın özündeki insanın bizatihi değer olduğu gerçeğinin yeniden fark edilmesine bağlıdır.